

Barnpsykiatriska synpunkter

Lennart H Hellström

Socialutredningens förslag att omhändertagande enligt § 25–29 bör omprövas var tredje månad kan leda till kvalificerad barnmisshandel. Det vittnar om en skrämmande brist på kunskaper om hur lång tid det tar att genomföra en psykologisk klimatförändring i en familj, framhåller i denna artikel Lennart Hellström, överläkare vid PBU-institution i Stockholm.

När man som barnpsykiater av domstol utses att göra en barnpsykiatrisk utredning i vårdnads mål, ställs man ofta inför en mycket svår uppgift. De flesta föräldrar klarar av att lösa vårdnaden av sina gemensamma barn vid en skilsmässa. En begäran om vårdnads målsutredning är en bekräftelse på att föräldrarna inte lyckats lösa problemet med vårdnaden av barnet. De flesta vårdnads målsutredningar slutföres utan kontakt med barnpsykiatrisk expertis, men där så bedöms nödvändigt rör det sig alltid om mycket svåra, ibland till synes olösliga relationsproblem mellan föräldrarna. Barnet kommer i dessa situationer alltid i kläm och mår mer eller mindre dåligt.

Vårdnaden av barnet är eller borde i alla fall vara föräldrarnas gemensamma intresse. Har man nu som förälder haft svårt att lösa dessa problem, är då ett domstolsförfarande med vårdnads målsutredning och ålagd barnpsykiatrisk utredning det som hjälper familjen och barnen på bästa sätt? Jag tillåter mig att starkt betvivla detta. Man lyckas nämligen med konststycket att omvandla emotionella problem till juridiska och tala om dem i juridiska termer.

Anförande vid symposium, Medicinska Riksstämman 1977.

Domstolsprocesser i stället för mentalhygien

Frånskilda föräldrar kommer många gånger således att umgås med varandra genom långa, segslitna och för alla nedbrytande domstolsprocesser, där ingen vare sig kan eller vill ge sig, eftersom man aldrig talar om de verkliga bakomliggande känslomässiga svårigheterna. Domstolsprocessen, där man talar om skuld och bevis, snarare försvårar än underlättar mentalhygieniska bedömningar som i sin lekmanamässighet stundom får drag av kvacksalveri. I lagen står det ingenting om barnets rätt att få umgås med den av föräldrarna som det inte bor hos, trots att domstolen skall besluta "i enlighet med barnets bästa". Man talar endast om föräldrarnas rätt till umgänge med barnet. Personligen tror jag att samhällets mentalhygieniska resurser i form av tex familjerådgivning skulle anlitas i första hand och i betydligt större utsträckning än vad nu är fallet och ev. vara en förutsättning för att få ärendet, om det ändå anses nödvändigt, prövat inför domstol. Den försöksverksamhet som makarna Öberg bedrivit vid vårdnads målsbyrå i Stockholm som alternativ till vårdnads mål borde därför bli praxis.

Tvångsomhändertaganden

Vid tvångsomhändertagande av barn enl. § 25, 29 BvL fordras att ett läkarintyg bifogas utredningen och som styrker nödvändigheten av åtgärden i fråga. De föräldrar som av myndighet blir fråntagna

Domstolsprocessen ger utrymme för godtyckliga mentalhygieniska bedömningar som stundom får drag av kvacksalveri.

vårdnaden om de egna barnen torde hamna i en av de mest personligt kränkande situationer man som förälder kan tänka sig, vilket naturligt leder till både depressiva och aggressiva reaktionsmönster hos föräldrarna.

Inom socialvården och sjukvården vill man i dag arbeta med så lite tvångsingripanden som överhuvudtaget är möjligt. Tvånget i sig har sällan eller aldrig särskilt stor terapeutisk effekt på personen i fråga. Man vill och skall alltid försöka med stöd och hjälp i första hand i olika former till familjer som har svårt att vårda och uppfostra sina barn. Men ibland måste man konstatera att förebyggande åtgärder inte varit tillräckliga, utan det är mycket som talar för att barnet bör omhändertagas och placeras utom hemmet, oftast i fosterhem.

Behovet av en ordentlig klinisk bedömning

Hur ska man nu kunna bedöma om det finns skäl till ett omhändertagande eller ej? Det är uppenbart mycket svårt, eftersom olika myndigheter inte sällan är av skilda uppfattningar. Olika läkare och socialarbetare har också i det enskilda ärendet ofta skilda uppfattningar om nödvändigheten av tvångsomhändertagande eller inte. Jag vill påstå att det gäller såväl fall av fysisk misshandel med klart synliga kroppsliga skador som mera svårbedömt psykiskt lidande. Anledningen till detta dilemma tror jag beror på vår ovilja att acceptera det vi ser som riktigt och möjligt och att vi som försvar försöker få in det hela som en variation på det normala. Kanske något speciellt men inte så farligt! Framförallt tror jag att risken är stor om man inte har någon egen referensram, något system inom vilket man kan pröva sina hypoteser och som gör det möjligt att ställa någon form av diagnos. Med ordet diagnos menar jag en ganska fyllig beskrivning av det aktuella fallet i såväl socialpsykologiska som medicinskt-psykiatriska termer. Med andra ord en ordentlig klinisk bedömning.

Sämre sedan barnavårdsnämnden försvann

Många socialarbetare för att inte tala om jurister kan för lite om barnets utveckling och vilka behov barn har rätt att få tillfredsställa i olika faser av sin utveckling för att ibland förstå hur svårt det aktuella

barnet egentligen har det. Personligen upplever jag att det inträtt en klar försämring sedan BvN försvann som specialistorgan inom socialvården. BvN:s tjänstemän hade i allmänhet mycket bättre kunskaper om barn och barns behov än som nu är fallet efter sammanslagning av barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd och socialnämnd till social centralnämnd. Vad som ytterligare försvårar ställningstagandet till omhändertagande eller ej är att vi inte vet hur barnet får det i fosterhemmet. Det rör sig nästan alltid om fosterhem. Behandlingshem där barn vistas längre tider får räknas till undantag. Hur kommer barnet att mottagas i fosterhemmet, vilken roll får det i detta hem? Orkar man med barnet? Hur blir kontakten mellan fosterhem och biologiska föräldrar? Vilka resurser har kommun och landsting att stödja fosterföräldrar och biologiska föräldrar? En hel mängd frågor hopar sig. Inte minst svår blir bedömningen när de rör sig om föräldrarnas begäran om hemtagning av barnet. Har ändamålet med vården verkligen uppnåtts? Är det sociala och inte minst det emotionella klimatet i familjen så förändrat att det kan anses riktigt att låta barnet gå hem till sina biologiska föräldrar igen? På den punkten tycker jag att det görs de största misstagen. Troligen beroende på bristen på en klart definierad referensram och uttalad målsättning.

Man vill förstäligt nog från socialvårdens sida vara hygglig mot de biologiska föräldrarna och ge dem en chans. Vad man tyvärr många gånger åstadkommer är verkligen precis motsatsen, d v s tillfälle till ytterligare misslyckanden med svåra känslomässiga påfrestningar på barnet, som i värsta fall aldrig går att reparera. Jag vill i det här sammanhanget passa på att framhålla, att jag verkligen tycker, att de biologiska föräldrarna skall ha rätt att få hem sina barn, när så bedöms möjligt, men att bedömningen många gånger borde vara mera ingående.

Till sist är jag rädd för att socialutredningens förslag, att omhändertagande enl § 25–29 bör omprövas var tredje månad kan leda till kvalificerad barnmisshandel. Det vittnar om en skrämmande brist på kunskaper om hur lång tid det tar att genomföra en psykologisk klimatförändring i en familj.